Peter Sýkora

Treba sa sústrediť na kvalitu

Publikované v [(.týždeň č.9/2011)](#) pod názvom ***Ako zlepšiť univerzity***

Ak sa zásadným spôsobom nezmenia kritériá a spôsob akreditácií, naše vysoké školstvo čaká ešte väčší prepad do nekvality. Znamená to, že celý proces akreditácie je nezmyselný a namiesto neho treba vymyslieť niečo iné alebo vzdať sa akreditácií úplne? Vôbec nie. Treba však upraviť viacero podstatných „detailov“ ako v kritériách akreditácie, tak aj v metodike jej uskutočňovania.

Za posledné roky sa podiel vedecko-výskumnej činnosti na veľkosti finančnej dotácie vysokých škôl od štátu postupne zvyšoval – v súčasnosti dosahuje 60 percent. Na Slovensku ročne vzniká na vysokých školách približne 40-tisíc vedeckých publikácií, pričom len necelých 5 percent z nich je publikovaných v kategórii A (čo je najvyššia zo štyroch kategórií kvality). Veľká väčšina sú práce priemernej, až veľmi nízkej vedeckej kvality. Parametre hodnotenia sú nastavené tak, že sa oveľa viac oplatí publikovať veľký počet menej kvalitných vedeckých prác, než menší počet kvalitných prác. Mimoriadne kvalitné vedecké práce potenciálne veľkého medzinárodného významu sa z pohľadu dnešnej metodiky hodnotenia kvality vôbec neoplatia.
Pre názornejšiu predstavu toho, ako nesprávne sú takzvané kvalitatívne kritéria akreditácie nastavené, si zoberme spomínané štyri kategórie publikácií a aplikujme ich na fiktívne hodnotenie výkonu horolezcov. Za výkon v kategórii A dáva akreditačná komisia 4 body, v kategórii B 3 body, C 2 body a D 1 bod. Na prvý pohľad sa zdá, že je všetko v poriadku – kvalitnejšie výkony sú ohodnotené vyššími

bodmi než menej kvalitné. Takže nikto nemôže tvrdiť, že sa v akreditácii nezohľadňuje kvalita. Ibaže v kategórií A sa vyskytuje ako výstup na osemtisícovku, tak aj výstup na končiare Vysokých Tatier. V kategórii C (výstup na vrchy v rozmedzie 800 až 1 500 metrov) síce dostanete za jeden „horolozecky“ výkon „iba“ polovicu bodov z kategórie A, ale bez veľkých znalostí matematiky si každý spočíta, že je oveľa ľahšie vyliezť raz na Veľkú Javorinu (870 m), raz na Šimonku (1 092 m) a raz na Inovec (1 042 m), za čo sa dohromady získa 6 bodov, čo je stále o dva body viac než v prípade jedného výstupu na Mount Everest. Príklad s „akreditáciou“ horolezcov je samozrejme zjednodušením, ale aj napriek tomu verne vystihuje v čom je problém. A tiež nám dáva odpoveď na otázku, prečo sa u nás produkuje veľký počet málo kvalitných vedeckých publikácií. Jednoducho sa to oplatí.

Ministerstvo najnovšie navrhuje hodnotiť iba samotné fakulty. To je síce krok správnym smerom, ale nestačí. Fakulty sa totiž hodnotia podľa takzvaných oblastí výskumu. A presne v tom sa ukrýva čertovo kopýtko. Do každej oblasti výskumu sa združujú *príbuzné* odbory. Príslovečne sa tak miešajú „hrušky s jablkami“. Napríklad v oblasti výskumu „humanitné vedy“ je zaradených 26 rôznych a takých rozdielnych odborov, ako sú všeobecná jazykoveda, filozofia, pravoslávna teológia, cudzie jazyky a kultúry, žurnalistika, prekladateľstvo a tlmočníctvo a knižnično-informačné štúdiá. Hodnotenie potom prebieha tak, že fakulta okrem iného predloží 50 vedeckých publikácií z danej oblasti výskumu. Hodnotená fakulta si sama zatriedi publikácie do kategórií podľa kvality, a potom príde akreditačná subkomisia zložená približne z 5 až 10 odborníkov z celej palety rôznych odborov. Jej úlohou je v skutočnosti len overiť formálne kritériá, pretože komisia sa

neusiluje posúdiť kvalitu publikácií podľa obsahu. A aj keby si to dala za úlohu, tak by ju nebola schopná realizovať. Dôvod? Pre dnešnú modernú vedu a kvalitné vysokoškolské vzdelanie, ktoré sa o ňu musí opierať, je charakteristická mimoriadne úzka špecializácia. Nepríjemným dôsledkom je, že samu kvalitu konkrétnej vedeckej práce je schopný posúdiť len špecialista v danom odbore. Veď ako môže posúdiť napríklad vedeckú prácu o gramatických prostriedkoch vyjadrenia času v japončine odborník na filozofiu alebo žurnalistiku (tieto tri odbory patria pod tú istú pracovnú skupinu v akreditačnej komisii). Tento „detail“, týkajúci sa odbornej kompetencie, žiaľ, akreditačná metodika veľkoryso ignoruje. Výsledkom je, že akreditačná komisia je schopná nanajvýš skontrolovať formálne, a nie obsahové kritériá. Navyše je tu ďalší nepríjemný problém – rozdiel medzi dvoma skupinami vied: matematickými, prírodnými, lekárskymi vedami na jednej strane a humanitnými, sociálnymi a umenovednými na druhej strane. Kým ohodnotiť kvalitu prvej skupiny je dnes pomerne jednoduché – stačí si v medzinárodnej databáze pozrieť, v akom kvalitnom časopise je práca publikovaná (meria sa pomocou tzv. impakt faktoru časopisu) a koľkokrát v medzinárodnej databáze túto prácu citovali v iných vedeckých publikáciách. Hodnotenie akreditačných subkomisií pre odbory tejto skupiny, pokiaľ by sa opieralo (ale nie bezhlavo a automaticky) o scientometrické parametre medzinárodných vedeckých databáz, môže byť nielen pomerne objektívne a transparentné, ale aj nenáročné a rýchle. V podstate hodnotenie za nás neustále robí medzinárodná vedecká komunita a navyše zadarmo (samozrejme, prístup k týmto databázam už zadarmo nie je). Aj tu treba zdôrazniť, že len odborník-špecialista (a nie úradník) vie posúdiť, či je vedecká publikácia kvalitná aj napriek tomu, že nie je hojne citovaná. Oveľa vážnejší

problém s metodikou hodnotenia vzniká pri odboroch z druhej skupiny vied, ktorých významná časť publikácií nie je časopisecká (napríklad ide o vedecké monografie) a práce sú tradične písané predovšetkým v slovenčine a publikované na Slovensku. Medzinárodné databázy publikácií tu veľmi nepomôžu, keďže práce slovenských vedcov z tejto oblasti sa v nich vyskytujú len ojedinele. Tu neostáva iná možnosť, než hodnotiť kvalitu vedeckých publikácií bezprostredne.

Ako riešiť problém s formalistickým prístupom k hodnoteniu kvality v procese akreditácie? Tak ako to robia v krajinách, kde majú jedny z najlepších univerzít na svete, a v prípade ktorých sa môžem opierať aj o osobnú skúsenosť, ako sú USA, Veľká Británia či Singapur. Predovšetkým: základným východiskom hodnotenia kvality nie sú celé skupiny odborov a celé fakulty ako u nás, ale jednotlivé odbory a katedry. Kvalitu príslušnej katedry hodnotia komisie, ktoré sú zložené (aké prekvapenie!) z odborníkov v danom konkrétnom odbore, ktorý je hodnotený. Inými slovami, vedecké práce z odboru psychológia hodnotí kolektív psychológov, a nie kolektív zložený z odborníkov iných, aj keď príbuzných biologických odborov (v tom „lepšom“ prípade je v našich komisiách jeden odborník z príslušného odboru, čím sa však stáva jeho hodnotenie rozhodujúcim a nekontrolovateľným). Pochopiteľne, hrozí tu neobjektívnosť a možný konflikt záujmov (posudzovatelia môžu mať s posudzovanými veľmi priateľské alebo, naopak, antagonistické vzťahy, nehovoriac o vzťahoch konkurenčných). Preto musí byť komisia zložená tak, aby sa zaručila čo možno najvyššia objektivita a odbornosť.
Pre malú krajinu, akou je Slovensko, to predstavuje veľký, ale nie neriešiteľný problém. Významný podiel v komisii preto musia mať odborníci zo zahraničia (čím sa nemyslia kamaráti

zo susedných postkomunistických krajín). Dôležité je, aby zostavovanie takýchto komisií, ako aj ich hodnotiteľská práca zohľadňovali špecifiká a úzku špecializáciu rôznych vedeckých odborov. Nebude to však také zložité a neuskutočniteľné, ako sa zvykne namietať. Skutoční odborníci v danom odbore obyčajne veľmi dobre vedia, čo sa v ich odbore považuje za kvalitu, a čo nie, a rovnako tak dobre vedia, kto je v ich odbore skutočný odborník a kto len na papieri. V prípade humanitných odborov bude spočiatku obtiažne zmysluplne začleniť do komisie zahraničných expertov, pretože veľká väčšina publikácií vychádza v slovenčine (čo ešte neznamená, že sú automaticky menej kvalitné, než práce napísané v angličtine) a zahraničný posudzovateľ (s výnimkou kolegov z Českej republiky) tak nebude môcť preskúmať ich kvalitu. Ale aj to sa dá postupne riešiť.

Ako by taká komisia pre určitý vysokoškolský odbor mala pracovať? Tak, že si jej členovia prečítajú výber tých najlepších publikácií. Nebudú posudzovať kvalitu všetkého, čo sa za určité obdobie publikovalo, ale len tých publikácií, o ktorých si posudzované pracovisko myslí, že sú tie najlepšie, najkvalitnejšie, že mu prinesú od odborníkov najvyššie ohodnotenie. Jedine také kritérium vytvorí na naše vysoké školstvo potrebný selekčný tlak na zvyšovanie kvality. Samozrejme, komisia odborníkov by mala posudzovať aj iné kritériá, napríklad kvalitu diplomových a PhD prác, ktoré boli na katedre obhájené.
Hlavnou myšlienkou tohto návrhu je, aby sa celkové hodnotenia fakúlt a univerzít opierali o hodnotenie kvality pracovísk podľa odborov, a nie podľa celých skupín odborov, aby sa nemiešali hrušky s jablkami a aby sa hodnotilo podľa obsahu, a nie formálnych kritérií. Tabuľky akreditačnej

komisie vyjadrujúce hodnotenia jednotlivých katedier by mali byť verejne prístupné na internete, spolu s celkovým hodnotením fakúlt a univerzít. Fakulty a univerzity s väčším počtom kvalitných katedier (pracovísk) by sa mali ukázať ako kvalitnejšie než tie, kde je menej kvalitných katedier. Pochopiteľne, taký istý princíp by mal platiť aj pre rôzne, od štátu nezávislé ratingové hodnotenia kvality univerzít. Ratingy by sa mali zostavovať tak, ako je to napríklad v USA, podľa konkrétnych odborov, a nie iba podľa fakúlt a univerzít ako na Slovensku. Tak sa záujemca o štúdium dozvie relevantnú informáciu, na akej katedre na Slovensku je najkvalitnejšie štúdium v odbore, o ktorý má záujem.
Ak akreditácia nemá byť len rituálny tanček, ktorého cieľom je obhájiť nové prerozdelenie financií v našom vysokom školstve, potom musíme zásadným spôsobom zmeniť jej metodiku. Dnešné kritériá akreditácie a spôsob jej realizovania sú nastavené tak, že v konečnom dôsledku zvýhodňujú kvantitu na úkor kvality.

Autor je univerzitný profesor.